

УДК 027.7:378.4(477.74-21)“388”(049.32)

В. М. Хмарський,

доктор історичних наук,
професор кафедри історії України
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Єлісаветинська, 12, м. Одеса, 65082, Україна
тел. (048) 723-58-42
e-mail: khmarskyi@ukr.net

**КНИЖКА ПРО ПАРАДОКСАЛЬНИЙ ЮВІЛЕЙ В ОДЕСЬКОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ**

Два століття служіння книзі. Історія Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 1817–2017 : [монографія] / М. В. Алексєнко, М. О. Подрезова, О. В. Полевщикова, В. П. Пружина, В. В. Самодурова ; авт. передм. та наук. ред. І. М. Коваль ; відп. ред. М. О. Подрезова ; бібліогр. ред. О. С. Мурашко ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Наук. б-ка. – Одеса : ОНУ, 2017. – 292 с.

Найвідоміший, найрейтинговіший та найстарший з вищих навчальних закладів Одеси – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова – два роки тому відсвяткував своє 150-річчя. Ювілейна риторика та потік присвячених славетній даті видань напередодні цієї дати і дещо згодом були цілком зрозумілими. Вийшов друком майже 1000-сторінковий фоліант з історії бренд-ового для Одеси класичного університету, що має розгалужену і складну структуру, окремі елементи якої – навчальні та наукові підрозділи (факультети, інститути, Ботанічний сад, Астрономічна обсерваторія тощо) мають свою суголосну зі всім навчальним закладом історію. Тому зовсім не дивним стала поява нині ювілейної книжки про один з таких університетських наукових підрозділів – наукову бібліотеку. Але вельми промовистим і парадоксальним є те, що вона відзначила своє 200-річчя! З точки зору елементарної логіки чи арифметики може здатись, що або бібліотека собі приписала зайвого, або університет не долічив належного! Очевидно, що хоча б для спроби розв’язати це питання, варто прочитати зазначену книжку, яку, безсумнівно, слідом за авторами, класифікуємо як наукове дослідження – колективну монографію. Вже після первинного знайомства з нею можна стверджувати, що стандарт наукової монографії, заданий грубим ювілейним виданням з історії Одеського університету, став визначальним в його сучасному історіописанні. Адже автори відійшли від традиції писати тексти у вигляді неатрибутованого наративу і за відсутності посилань на джерела інформації.

На початку хотілось зробити кілька вступних зауважень. По-перше, рецензент визнає, що є апіорі вельми суб’єктивним у ставленні як до всієї Наукової бібліотеки, так і до рецензованої монографії та її авторів – у позитивному

сенсі, оскільки його пов'язує з ними плідна і довготривала співпраця і в т. ч. по успішному функціонуванню наукового журналу, який читач зараз тримає перед очима. Разом з тим, по-друге, рецензент не має наміру написати панегірик, а спробує висловити міркування, що можуть бути корисними колегам, які намагатимуться дочитати рецензію до кінця. І, по-третє, для зручнішої репрезентації книжки (а не тільки змісту чи тексту), що рецензується, дозволимо розділити її наповнення на три умовні частини. Першу частину визначимо як антуражну (від фр. *entourer* – оточувати), другу (центральною фрагментом якого є безпосередній виклад змісту) – як текст або наратив, а третю – як науковий конвой (від фр. *convoi* – супроводження).

Перша частина включає обкладинку, перші шість та останніх три аркуші. Обкладинка є твердою – з розрахунку на тривале життя книги як артефакту та з надією на численних користувачів, естетично сприйнятною – де на присьомому неklasично рожево-сірому тлі по центру розміщено стоп-кадр із 43-го випуску з програми «Наследие на 7» (одеський Сьомий телеканал) від 3 травня 2017 р. З відстані невисокого пташиного польоту ми бачимо будівлю бібліотеки та тлі міста, де на дальньому плані бовваніє знаменитий маяк, споруди морського порту і саме Чорне море.

На першому авантитолі міститься логотип Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (далі – Університет), на якому, як відомо, зазначено дату його заснування – 1865 та екслібрис із зображенням І. І. Мечникова й вказівкою на 200-річчя Наукової бібліотеки Університету (далі – Бібліотека). На другому авантитолі – чудовий вислів британського мислителя XIX століття Томаса Карлайла (Thomas Carlyle): «Університет – це зібрання розумних людей навколо гарної бібліотеки». На титулі – крім Міністерства освіти і науки України, у «шапці», зазначено як Університет, так і Бібліотеку, а далі – позначено ще одного учасника появи книги – видавництво Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, якого визначено вже на останній сторінці як видавця і виготовлювача книги. Там само ми довідуємось про звичний скромний наклад у 100 примірників для академічних видань.

На звороті титульного аркушу позначено десять осіб, які є авторами або гарантами якості тексту. Авторами, а точніше авторками, монографії є колектив з п'яти співробітниць Бібліотеки – Майя Алексєєнко (завідувач відділу рідкісних видань та рукописів), Марина Подрезова (директор), Олена Полевщикова (головний бібліограф відділу рідкісних видань та рукописів), Валентина Пружина (заступник директора з наукової роботи), Віра Самодурова (головний бібліотекар Інформаційно-бібліографічного відділу). До редакторської групи належать три особи: М. О. Подрезова – відповідальний редактор; ректор Університету, професор І. М. Коваль – науковий редактор та автор вступної статті; завідувачка Інформаційно-бібліографічним відділом О. С. Мурашко – бібліографічний редактор. Не зайвим буде додати й одинадцять персону, якій книжка завдячує версткою і обкладинкою – В. Г. Вітвицька. Рецензентами книж-

ки стали три доктори наук – історики І. С. Гребцова – професор Університету, Г. І. Ковальчук – директор Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та філолог В. Коцере – директор Академічної бібліотеки Латвійського університету. Очевидно, що така попередня експертиза дала підстави Вченій раді Університету 30 травня 2017 року рекомендувати текст монографії до друку.

«Зміст» винесено на початок книжки, що не лише робить її зручним у користуванні, а й репрезентує концептуальне бачення історії Бібліотеки. Очевидним стає, що п'ять розділів нарративу можна віднести до трьох епох. Перша – імперська або імператорська з розділами «Бібліотека Рішельєвського ліцею (1817–1865)» (авторка – М. В. Алксесенко) та «Бібліотека Новоросійського університету (1865–1920)» (В. В. Самодурова, О. В. Полевщикова). Друга епоха – радянська з наступними двома розділами «Бібліотека у період реформування вищої освіти (1920–1933)» (О. В. Полевщикова, В. В. Самодурова, В. П. Пружина) та «Бібліотека Одеського державного університету в період 1933–1991 рр.» (В. П. Пружина, В. В. Самодурова). Третя епоха – сучасна – умістилась у заключному розділі «Університетська бібліотека в період незалежності України (1991–2017)» (М. О. Подрезова). Отже, структура вельми чітка і зрозуміла. Втім формулювання назв розділів викликають певні міркування щодо їхньої одноманітності. Університет, як відомо, виник зі статусом імператорського, що мало б, здавалося, відбитись у назві другого розділу. Проте відсутність там цього слова є цілком слушною. По-перше, це пов'язано зі втратою університетом самого цього статусу у березні 1917 року, а по друге, за негласною домовленістю істориків, для зручності оперування термінами найчастіше використовують той, який був наприкінці існування феномену чи структури. Подібне твердження рецензент чув від одного з найвідоміших вітчизняних істориків, завідувача відділу історії України 20–30-х років ХХ століття С. В. Кульчицького під час засідання Спеціалізованої вченої ради із захисту докторських дисертацій. Наприклад, якщо йдеться про радянську Україну у міжвоєнний період, коли назва республіки була УСРР та УРСР (з 1937 р.) і немає потреби це деталізувати, то вживають останню назву. Тому, виходячи саме з цієї логіки, недоречною є втрата у назві четвертого розділу, присвяченого періоду 1933–1991 рр. імені І. І. Мечникова (присвоєного Університету у 1945 році).

До того ж, і в тому числі через вказане вище, назви третього і п'ятого розділів дещо дисонують з рештою. Адже у трьох з них (перший, другий та четвертий) бібліотека позиціонується як структурний підрозділ навчального закладу, а в двох – зазначений історичний період її існування (реформування вищої освіти та незалежності). Видається, що у третьому розділі варто було б виділити досвід існування Бібліотеки як (тимчасово) самостійної наукової установи, а у заключному – виділяти не стільки епоху, а існування її як структурного підрозділу національного університету (незважаючи на здобуття цього статусу

су у 2000 році). Але це лише міркування стилістичної естетики чи естетичної стилістики, які, звісно не впливають на зміст (але лише на його сприйняття).

Зв'язуючою ланкою між двома умовними частинами є вступна стаття наукового редактора професора І. М. Ковалю. В ній тонко й чітко розставлені всі акценти щодо подальшого викладу тексту, відзначаючи основні віхи і водночас т. м. не розкриваючи основних текстуальних секретів у змістовій частині, адже інколи вступні рядки можуть перетворитися на висновкові. Зазначимо, що автор вступної статті і рецензент є однодумцями у тому, що Університет є найстарішим навчальним закладом на Півдні нашої країни навіть не приєднуючи роки існування Рішельєвського ліцею до університетської історії [1]. Принагідно зазначимо, що у вступній статті інституціональний шлях Бібліотеки накреслений пунктиром послідовніше (с. 5), ніж у «Змісті».

Перший розділ, як зазначалось вище, присвячений бібліотеці Рішельєвського ліцею – закладу, від заснування якого так само минуло 200 років. На спеціальному засіданні Вченої ради Університету 12 травня 2017 р. були проведені урочистості на честь цієї події. Було видано збірку матеріалів, присвячених Рішельєвському ліцею. Все це промовисто вказує на ставлення до проблеми спадкоємності і політику історичної пам'яті сучасних мечниківців. Адже у цьому вищому навчальному закладі не доточують роки існування свого попередника, але вшановують його історію. А в іншому вищому навчальному закладі примудрили штучно долучити навіть не всю історію Рішельєвського ліцею, а невеличкий епізод з тимчасовим існуванням структури під назвою Педагогічний інститут і, скориставшись суголосністю назв, відсвяткували своє 200-річчя і забули відзначити цей факт [2]. Якщо висловлюватись образно, то, згадуючи наведений вище вислів знаменитого шотландця, задекларуємо – адже цей претендент на двохсотрічну історію ніколи не об'єднувався навколо ЦЄІ Бібліотеки.

Авторка першого розділу поділила його на три підрозділи («глави»; з огляду на синонімічність в українській мові слів «розділ» та «глава», це викликає при читанні певний мікродискомфорт). Немає сумніву, що авторка є першопрохідцем, запроваджуючи до наукового обігу переважно архівний матеріал з відповідного архівного фонду Рішельєвського ліцею у Державному архіві Одеської області. Значною мірою доповнюють їх друковані офіційні матеріали. Володіння історіографічним доробком також звертає на себе увагу – наприклад ефективно використано доробок випускника історичного факультету Університету Євгена Ковальова, який у Києві захистив дисертацію з історії цього навчального закладу [3]. Відзначимо, що й сама авторка, так само випускниця історичного факультету Університету, давно обізнана з цією проблематикою і має відповідні публікації. У цьому розділі вона послідовно розглядає джерела формування бібліотеки, комплектування фонду (закупівля, книгообмін, розсилка книг, переміщена література скасованих навчальних закладів, пожертвування й дари приватних осіб) і каталоги та структуру (основна або фундаментальна, студентська, Інституту східних мов бібліотеки, кабінети для читання

студентів та періодичних видань) й організацію роботи (зокрема обслуговування). Окрему увагу приділено бібліотекарям, що надзвичайно олюднює картину чи образ найранішого періоду в історії бібліотеки. Найголовніше, що для авторки нема жодного сумніву, що «Історія Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова починається від часів існування Рішельєвського ліцею» (с. 11). Це аксіоматичне твердження на початку розділу насправді можна прийняти як доведене вже на самісінькому його завершенні.

Другий розділ є найбільшим, а може й центральним у книзі – приблизно третина обсягу основного тексту. Його авторки (одна з них, О. В. Полевщикова, є не лише випускницею історичного факультету, а й кандидатом історичних наук) основний упір зробили на друковані матеріали, що їх плідно продукував і рясно ділився з навколишнім світом за часів свого існування імператорський Новоросійський університет. Разом з тим вони доповнені й архівними матеріалами відповідного фонду Університету у ДАОО. Послідовно й ретельно авторки розглядають у п'ятьох підрозділах формування «золотого» фонду Бібліотеки (закупівля, обмін, подарунки й формування іменних колекцій), її структуру (фундаментальна бібліотека, студентський відділ та читальня), організацію роботи (кадрова політика і персоналії, розташування книжок, класифікація й каталоги, робота з читачами й обслуговування, відкритий доступ і професорська лекторія) та її розміщення (приміщення й кімната цінних і рідкісних видань), взаємини й інкорпорованість структурного підрозділу до цілого (Університету). Окремо розглянуто діяльність Одеського бібліографічного товариства як громадського об'єднання майже всіх регіональних, і ширше, вчених сил у названій галузі, яке увібрало в себе майже півтисячі учасників.

Відзначимо три риси у тексті цього розділу. Перша – авторки зовсім не зупиняються перед тим, щоб наводити розлогі цитати, або й цілком публікувати документи. Практика, яку активно запроваджував ще у першій половині ХІХ століття найвідоміший історик Одеси, «Геродот Новоросійського краю» Аполлон Скальковський – настільки, здавалося б, архаїчна, наскільки ж ефективна й ефектна для читача. Друга – як і у попередньому розділі, відчувається обізнаність з історіографічним доробком і намагання врахувати найновітніші досягнення у проблематиці – відрадно відзначити залучення зовсім «свіжої» монографії відомого талановитого історика Олександра Музичка про Івана Линниченка (2016 р.). І насамкінець – «приховування» деяких деталей у науковому апараті, що перетворює його на своєрідний коментар і тому рекомендуємо читачам його використовувати не тільки як вказівку на точність у використанні джерел інформації, а й важливе доповнення основного тексту.

Розділ третій, вже у виконанні трьох авторів, присвячений надзвичайно складному, і, як зазначалось вище, самостійному періоду існування Бібліотеки, історія якої розглянута у трьох підрозділах як Головна бібліотека вищої школи міста Одеси (1920–1923), Центральна наукова бібліотека міста Одеси (1924–1930) та Одеська державна наукова бібліотека (1930–1933). Вже йшлося про

псевдонаукові зусилля щодо штучного доточення кількості років своїм вищим навчальним закладам. Були такі спокуси і в історії Одеського університету. Зокрема професор Олексій Маркевич пропонував у 1890 р. записати 47 років Рішельєвського ліцею до 25 років історії Новоросійського університету. Разом з тим авторові цих рядків доводилось чути в усному форматі, під час обговорень доповідей на конференціях, зворотні пропозиції – не пов'язувати Новоросійський імператорський та радянській державний університети в один навчальний заклад. Проблемними були тут зокрема 1920–1933 роки, коли радянська влада в Україні спочатку скасувала, а потім відновила вищі навчальні заклади у вигляді університетів. Для носіїв цієї точки зору – старий університет, як живий організм, помер, а новий – народився. Рецензент відстоює іншу точку зору, згідно якої, образно, Університет не помер, а впав у 1920–1933 роках в анабіоз або кому, а потім повернувся до активного життя, з відчуттям нового народження. У фундаментальній монографії сучасного історика В. В. Левченка, присвяченій Одеському Інституту народної освіти (1920–1930), як основному репрезентанту університетської освіти й духу у безсумнівно університетському місті, у вступній статті було дано визначення цьому вищому навчальному закладові як латентний університет. Адаже вважаємо, що ця колосальна дезорганізація і дезінтеграція та самостійне існування Бібліотеки не відокремили її від кола розумних людей університету (за Карлайлом).

Характерною ознакою третього розділу є використання розпорошених даних по цілій низці фондів ДАОО радянської доби і активне використання архівного зібрання самої бібліотеки. Загалом децентралізація 20-х років призвела до такого розсіювання матеріалів, що збирати їх доводиться по крихтах. Відзначимо, що авторки уміло фронтально переглянули і використали вже створений сучасний бібліографічний та історіографічний доробок таких довідниково-енциклопедичних видань як «Професори Одеського (Новоросійського) університету» (2005), «Одеські історики» (2009), «Дослідники Південної України» (2016). Дуже важливим є й те, що у розділі застосовано низку статей авторів, які публікувались на сторінках «Вісника Одеського університету» саме у серії «Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство».

Четвертий розділ охоплює найдовший період в історії Бібліотеки – 58 років від часу відновлення Університету у своєму статусі до падіння СРСР. Основним архівосховищем для двох авторів (для однієї з них – В. В. Самодурової – це третій розділ до написання якого вона долучилась) стала сама Наукова бібліотека, адже її архів посідає чільне місце у посиланнях на архівні джерела. Важливим друкованим джерелом є й «Отчеты», що розпочали регулярно виходити друком з середини 40-х років. Використано й доробок співавторів з інших підрозділів книги – О. В. Полевщикової та М. О. Подрезової.

Заключний розділ, присвячений сучасності, як завжди, контраверсійний при виконанні через свою актуальність і зрозумілу об'єктивну незавершеність. Адаже завжди є спокуса перетворити його на звіт. Але треба визнати, що ав-

торці (М. О. Подрезова), яка не тільки знає історію Бібліотеки, але й активно, як заступник директора, а потім і очільник Бібліотеки, її т. м. робила у зазначений період, цілковито вдалось уникнути парадності і самозахвалювання й показати наукову установу у цьому найменшому з розділів (інколи у ювілейних виданнях роздмухана сучасність домінує над минулим) як таку, що пережила помітну трансформацію від традиційної радянської бібліотечної установи до сучасного осередку акумулятора, трансформатора і розповсюджувача корисної для Університету освітньої й наукової інформації. В цьому розділі висвітлена як науково-видавнича діяльність Бібліотеки, так і утворення й функціонування фонду стародруків, рідкісних видань і рукописів, змальовані такі аспекти роботи як міжнародне співробітництво, існування електронного архіву-репозитарію, науково-видавничої моделі «Library Publishing», консорціуму e-VERUM, платформи Web of Science, інформаційно-бібліотечного обслуговування, моніторингу науково-метричних досліджень.

Отже, в цілому основний текст залишає враження вельми збалансованого і глибокого нарративу, виконаного у найліпших традиціях позитивізму чи неопозитивізму. Це цілком виправдано, оскільки цього разу вперше створено науковий нарратив історії Бібліотеки, що вимагав би будови потужної фактографічної канви. Звичайно, що рецензенту бракувало під час ознайомлення з текстом монографії докладного вступного фрагменту, у якому містилась би концептуальна програма видання, класифікація за інформаційною значущістю й аналіз використаних історичних джерел, а також демонстрація розуміння обсягу та корисності відомого й використаного доробку попередників, тобто історіографічного огляду. А наприкінці нарративу вельми жадалось побачити синтезу зі всього перед тим викладеного чи у вигляді висновків, підсумкових нотаток чи заключного слова – щоб відчутти авторський післясмак від написаного і виразніше сформувати свій – від прочитаного.

Значною мірою цю фантомну потребу компенсує якісний науковий конвой, що включає додатки, ілюстрації (не ангажовані у змісті), іменний покажчик та покажчик скорочень. Додатки, по суті, є археографічною публікацією всередині книжки, оскільки займають шосту частину її обсягу і можуть вважатись шостим розділом (оскільки упорядника не зазначено, то можна вважати його плодом колективних зусиль). Згідно правил публікації історичних джерел, на початку наявна археографічна передмова, а наприкінці – перелік додатків, яких налічується 18. Археграфічний фрагмент монографії (лише один з додатків – зведена таблиця – не є історичним джерелом) репрезентує 17 різноманітних документів у хронологічному діапазоні від 1818 до 1930 рр., тобто торкаються трьох перших розділів. Переважно це архівні документи з таких архівосховищ як Державний архів Одеської області (фонди Рішельєвського лицю та Новоросійського університету), Бібліотека, Одеська національна наукова бібліотека, а також у двох випадках – друковані матеріали з книгосховища самої Бібліотеки. Не зайвим буде додати, що наведені історичні джерела авторки активно залуча-

ли й апелювали до них у тексті. Після додатків на 12 аркушах уміщено вставку з 58 ілюстраціями, які пропонують широку візуальну панораму з історії Бібліотеки – будівлі, інтер'єр, рідкісні й особливі видання, імпрези, читачі, керівники, співробітники. Промовистим є підпис під фотопортретом одного з керівників – В. М. Шишковського: «директор бібліотеки ІНУ (1850–1890)», що вказує на Бібліотеку, як зв'язуючу ланку між обома навчальними закладами. Загалом треба відзначити наскрізну акуратність, естетичність та охайність у всьому виданні, включаючи іменний покажчик та список скорочень, наявність яких є індикатором неквапливого творчого процесу і небайдужості до користувача інтелектуальним продуктом.

Загалом рецензована книжка є якісним науковим наративом, який було вишукано у середовищі дружного колективу Бібліотеки. Вона відображає реалізацію творчого потенціалу тих, хто десятиліттями забезпечує розвиток наукових студій в Університеті. Повертаючись до арифметичної задачки з неспівпадіння ювілеїв, то пропонуємо, вкотре образно, підвестись з арифметичного на алгебраїчний рівень, стверджуючи, що така різниця у майже 50 років, причому на користь Бібліотеки, цілком можлива. Але тут нам доведеться повернутись до дискусії щодо методології визначення віку навчальних закладів, яку було піднято нами у 2012 р. на сторінках видання Одеського національного економічного університету у зв'язку зі 150-річчям комерційної освіти в Одесі (в ОНЕУ тоді не стали долучати до його історії роки Одеської комерційної гімназії) та продовжено В. В. Левченко у 2014 р. на сторінках «Наукового вісника Міжнародного гуманітарного університету» [4].

Нагадаємо, що свого часу автор цих рядків запропонував дотримуватись певних методологічних правил у визначенні часу заснування вишів. Зокрема виникнення вищого навчального закладу і досі видається за такими сценаріями: перший – через підняття одного чи кількох об'єднаних нижчих за кваліфікаційним рівнем навчальних закладів у новий, вищий навчальний заклад (Рішельєвський ліцей – Новоросійський університет); другий – об'єднання кількох вишів в один (Український учительський інститут + Український фребелівський інститут + Єврейські фребелівські курси = Одеський Інститут народної освіти), причому з часу злиття історія попередників закінчується і розпочинається історія нового закладу; відбрунькування нового вузу з іншого (Одеський політехнічний інститут – Одеський інститут морського транспорту), причому історія виділеного закладу починається від часу виділення, а синкретичний час має сприйматись як передісторія дослідженого феномену. Нині можемо додати до цього хіба що четвертий сценарій – на «порожньому» місці або з «чистого листа» (наприклад Харківський університет).

Гадаємо, що обидва дискусанти мають кілька важливих спільних підходів: 1) у визначенні часу заснування вузів мають існувати чіткі наукові критерії і методологія; 2) історія вищого навчального закладу не може розглядатись як така за часу існування його попередника, якщо він був за статусом не вищим

навчальним закладом; 3) не припустимо довільно, на догоду кон'юнктурі чи власному волонтаризму, маніпулювати фактажем, створюючи фейкові конструкції і продукуючи відвертий фальсифікат; 4) визнання саме таким підхід у задавнені історії Педагогічного національного університету імені К. Д. Ушинського. Разом з тим у авторів є і принципові філософські розбіжності у сприйнятті тривалості існування вузів і зокрема щодо часу їх виникнення. Тривіально висловлюючись, автор цих рядків не схильний задавнювати історію вузів, а його опонент – навпаки.

Безпосереднім поштовхом для даних студій у В. В. Левченка стало його вивчення історії Одеського національного морського університету і спроба довести, що рахувати вік цього вишу варто не із загальноприйнятої дати – 1930, а на 12 років раніше. Тобто від часу заснування Одеського політехнічного інституту (1918), у структурі якого існували факультети, з яких згодом і було створено Одеський інститут морського транспорту (тепер – ОНМУ). Тому у своїй статті він намагається сформулювати методологічні засади для підтвердження своєї точки зору. Саме через це він підтримує позицію Одеського національного медичного університету щодо існування цього вузу не з 1920 року (після закриття Новоросійського університету із його частини було створено два інших медичних вузи, а в 1921 р. – Одеський медичний інститут), а з 1900 р. – часу відкриття у Новоросійському університеті медичного факультету. Цілком погоджуючись з нами, що не слід задавнювати історію ОНУ імені І. І. Мечникова історією Рішельєвського ліцею, він дорікає, що з наших правил випливає, що Новоросійський університет 1920 року і Одеський державний університет 1933 року можна розглядати як окремі вузи, що не припустимо.

Загалом, якщо бути точним, то стаття В. В. Левченка присвячена більше не проблемі методології визначання часу виникнення вузів, а проблемі «преемственности». Оскільки названу статтю написано російською мовою, то при перекладі і оперуванні цим терміном у нас виникли деякі труднощі. На жаль, словник С. І. Ожегова його не подає, а пропонує два інших: «Преимственный ... Идущий в порядке преимства, последовательности от одного к другому» та «Преимство... Передача, переход чего-н. от предшественника к преимнику. *Выбрать себе преимника. Преимники Петра Первого*» [5]. Звернувшись до авторитетного термінологічного словника, знаходимо такий переклад цього слова у соціологічному контексті: «преимник» – наступник, «преимственность» – наступність, «преимственный» – послідовний, наступний; «преимство» – наступництво. Лише у юридичному контексті використовується «спадкоємець, спадкоємність, спадкоємний, спадкоємство» [6]. Тому використовуватимемо саме цей термін, який рекомендується цим словником у таких словосполученнях як наступність у навчанні, розвитку; наступність керівництва; стильова, типологічна, етнічна наступність. Відзначимо, що акцент на «преимственность» дещо змінює суть дискусії, адже він або однозначно вказує, що наступництво означає припинення існування одного феномену й початок існу-

вання іншого чи вказує, що наступність може бути саме у традиції, ментальності, абстрактних процесах, а не у структурному сенсі. Дивно, що опонент пішов цим шляхом, адже сам стверджує, що цілковито підтримує тезу про те, що історія педагогічної освіти й історія освітнього педагогічного закладу не одне й те саме [4, с. 58]!

В. В. Левченко свої методологічні засади виражає у чотирьох взаємно пов'язаних лініях: матеріальна база, традиції навчально-наукової організаційної роботи, продовження студентського контингенту, викладацький склад (основна ланка у спадковості). Ці лінії, причому і буквально кажучи – у відповідних схемах, дозволяють йому, здається, довести висунуті тези, зокрема щодо доцільності відзначення вікового ювілею в історії ОНМУ у 2018 році. Не вдаючись до оціночних суджень, притаманних колезі, у таких категоріях як «не зовсім коректно, не зовсім переконливо» тощо, висловимо з цього лише кілька додаткових міркувань.

По-перше – кількість ліній може бути безкінечною – чому саме чотири? До того ж разом з ними можна застосовувати й деякі філософські принципи, що не вкладуться у цю методологічну основу. Наприклад, про співвідношення цілого і частини. Прикметними є такі рядки у згадуваній статті: «У 1930 році попередник ОНМУ – Одеський інститут морського транспорту (ОІМТ) був виведений із структури ОПІ як його частина... ОПІ був підданий «реорганізації», наслідком якої був розділ його інфраструктури на мережу профільних інститутів... Внаслідок цього структурні підрозділи (відділення і факультети) стали попередниками багатьох новостворених закладів вищої школи УРСР» [4, с. 60]. Звернемо увагу, що автор хоче показати, що ОІМТ вже існував у надрах ОПІ і просто виділився з нього, всупереч тому, що частину ОПІ було просто оголошено новим вузом, що й підтверджується наступними рядками де автор, певно несподівано для себе, називає всі ці структурні частини лише попередниками вузів, а не ними самими!

По-друге, в історії вузів пропонуємо використовувати принцип лінійності, а не паралельності – не може бути один і той же структурний підрозділ частиною одразу двох вузів, причому один з них – ще неіснуючий. Отже, не може медичний факультет Новоросійського університету одночасно бути ще неіснуючим Медичним інститутом, не можуть факультети портобудівництва і гідротехнічних споруд ОПІ бути водночас і неіснуючим з точки зору установознавства Одеським інститутом морського транспорту, як не може бібліотека Рішельєвського ліцею бути Новоросійським університетом. Все це лише передісторія названих вузів. Тому Бібліотеці – 200, а Університету 152. Дійсно, якщо бути скрупульозним, то з установознавчого погляду всі виші, на які було подібно Університет відцентровими силами після 1920 року, Одеський Інститут народної освіти – як прояв протилежних, доцентрових сил, та вузи-сколки, на які і його поділили у 1930 році – навряд чи можна назвати Університетом; ці 13 років було б варто вилучити з хронологічного ліку. Але склалась така вже традиція – дискретні роки долучати до цілого – і секунди клінічної смерті у лю-

дини, і спалені доценту, але відроджені міста (наприклад Батурин) та й і в історії вузів так само (наприклад у Львові з 1773 по 1784 рр. університету не було, а ці роки зараховують), адже вони неспівмірно менші від всієї тривалості історії того суб'єкту історичного процесу.

Але якщо підняти від алгебраїчного рівня до вищої математики, то варто визнати, що феномен Бібліотеки настільки самодостатній, адже це не просто інфраструктура, не доповнення до Університету – вона існувала і до нього і без нього – що може претендувати на особливе місце у його житті. Вона залишається чи не найстабільнішим елементом його структури – у сьогоднішньому ОНУ імені І. І. Мечникова немає жодного навчального підрозділу з ідентичною назвою у порівнянні з добою Новоросійського університету, очевидно, що згодом нинішня структура може змінитись до невпізнання, але Бібліотека залишатиметься його наріжним каменем, що й науково доводить монографія про її історію за 200 років.

Список використаної літератури

1. Коваль І. М. Історіографічне осмислення історії Одеського університету: віхи, люди, тексти, підсумки / І. М. Коваль, В. М. Хмарський // *Красзнавство*. – 2015. – № 1–2. – С. 89–98.
2. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені І. І. Мечникова : офіц. сайт. – Режим доступу: <http://www.pdpu.edu.ua/200-richchya-pnpu-im-ushinskogo> (дата звернення: 09.11.2017).
3. Ковальов Є. А. Ришельевський ліцей в соціально-культурних процесах Південної України (перша – друга третини XIX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Є. А. Ковальов ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Київ, 2010. – 19 с.
4. Левченко В. В. Методологические основы историй вузов: конструирование традиций и разрыв преемственности (на примере высшей школы Одессы) / В. В. Левченко // *Наук. вісн. Міжнар. гуманіт. ун-ту. Серія: Історія. Філософія. Політологія* : зб. наук. пр. – 2014. – Одеса : Фенікс, 2014. – Вип. 6. – С. 55–62.
5. Ожегов С. И. Словарь русского языка : около 57 тыс. слов / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М. : Рус. яз., 1986. – 797 с.
6. Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки / Й. Ф. Андерш, С. А. Воробійова, М. В. Кравченко [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1994. – 594 с.

References

- [1] Koval I. M., Khmarskyi V. M. Istoriohrafichne osmyslennia istorii Odeskoho universytetu: vikhy, liudy, teksty, pidsumky [Historiographical comprehension of the history of Odessa University: milestones, people, texts, results]. *Kraieznavstvo [Regional studies]*. 2015, no. 1–2, pp. 89–98.
- [2] Pivdennoukrainskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni I. I. Mechnykova [Southern Ukrainian I. I. Mechnikov National Pedagogical University]. Available at: <http://www.pdpu.edu.ua/200-richchya-pnpu-im-ushinskogo>.
- [3] Kovalov Ye. A. *Ryshelievskiy litsei v sotsialno-kulturnykh protsesakh Pivdennoi Ukrainy (persha – druha tretyny XIX st.) [Richelieu Lyceum in sociocultural processes in Southern Ukraine (the first – the second third of the 19th cent.)]*. Kyiv, 2010. 19 p.
- [4] Levchenko V. V. Metodologicheskie osnovy istoriy vuzov: konstruirovaniye traditsiy i razryv preemstvennosti (na primere vysshey shkoly Odessy) [The methodological foundations of university histories: the construction of traditions and the continuity break (on the example of the Odessa Graduate School)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Istoriiya. Filosofiiya. Politolohiia [The Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: History. Philosophy. Politology]*. Odessa, 2014, vol. 6, pp. 55–62.
- [5] Ozhegov S. I. *Slovar russkogo yazyka [Dictionary of the Russian Language]*. Moskva, 1986, 797 p.
- [6] Andersh I. F., Vorobiova S. A., Kravchenko M. V. *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk naukovoi terminolohii. Suspilni nauky [The Russian-Ukrainian dictionary of scientific terminology. Social sciences]*. Kyiv, 1994, 594 p.